

(equity), שוויון (equality) וצורך (Sabbagh, 2002; Miller, 1999; Deutsch, 1975). עקרונות אלה מכתיבים שימוש בכללים שונים של חלוקה. כך, כרי להשיג הוגנות בחלוקה, אפשר לחלק את המשאבים לפי יכולת המקבל, לפי מצוינותו (merit) או לפי מאמץ (Alwin, 1992; Sabbagh, 2003; Levanon, Kaplan, & Lewin-Epstein, 2002); כדי להבטיח חלוקה שוויונית, אפשר להבטיח שוויון בתוצאות באמצעות חלוקה משאב באופן שווה לכל המקבלים או להבטיח שוויון הודמיות של כל אדם בקבלת המשאב הנצרך (Sabbagh, 2002); על מנת ליישם את עקרון הצורך, אפשר לחלק משאבים לפי הצורך של הפרטים – רפואי, כלכלי או אחר (Sabbagh, 2002).

הוגנות נתפסת של עקרונות צדק חלוקתי

החברה ומוסדותיה מחזיקים משאבים שהופקדו בידיהם על-ידי הציבור. לפיכך, מן הראוי לתת לעמדות הציבור הוגנות למידת ההוגנות בשימוש בעקרונות של צדק חלוקתי את השייכות הראויה להן. יהיה מכך, במקרים רבים כמות המשאבים העומדים לחלוקה תלויה בשיטתו פעולה של הציבור, כך שהתאמה של כללי חלוקה המשאבים לעמדות הציבור עשויה להגדיל את שיתוף הפעולה שלו ואף את כמות המשאבים העומדים לחלוקה.

ואמנם, כמה גישות מחקריות כחנן את ההוגנות הנתפסת של עקרונות הצדק החלוקתי. גישה אחת כחנה זאת במגוון הקשרים שבהם למשאב המוחלק יש ערך חיובי. למשל, בראהל ויערי (Bar-Hillel & Yaari, 1993) הראו כי בהקשרים של חלוקת משאבים, אנשים מצריכים בהערכה שונה את עקרונות הצדק חלוקתי. מחקרים אחרים התמקדו במשאב מסוים וכתנו את ההוגנות הנתפסת של עקרונות חלוקתו. כך למשל, בדקו מחקרים את עמדות הציבור באשר להוגנות השימוש בשיטות שונות של חלוקת משאבים מוגבלים של מקומות במסדות להשכלה גבוהה או בארגונים וחברות. שיטות כדדה למדידת משקפות עקרונות שונים של צדק חלוקתי, ובראשם עקרון המצוינות, הנתון קדימות בקבלה למעמדים שיצטיינו בלמודים או בעבודה, ועקרון הוותק, הנתון קדימות לבצלי ניסיון בתחום (Marcus, 2000; Harris, 1998; Char, Schmidt, Jennings, Clause, & Delbridge, 1997; Ryan, Thorsteinson & Ramasay, 2004; Gillespie, Kim, Oswald, Schmidt, 2003).

הקשר אחר שנחקר רבות הוא עמדות הציבור בעניין חלוקת איברים להשתלה. המוכנות של אנשים לתרום איברים עשויה להיות מושפעת מההתאמה בין עמדותיהם למדיניות חלוקת האברים של מערכת הבריאות (First, & Nelson, 1996; Raticiffe, 2000; Neuburger & Ubel, 2000; Peters, Kltur, Megaw, 2000; Fong, Mauger, & Ubel, 2001; Neuburger, Adams, & McMaster, 1998; Raticiffe, 2000; Skitka & Tetlock, 1992, 1993; Ubel, Baron, & Asch, 2001; Ubel, Baron, Nash, & Asch, 2000).

השפעת ההיצג על ההוגנות הנתפסת של עקרונות צדק חלוקתי

אייל גמלאל ואל פאר

בידי החברה ומוסדותיה משאבים רבים המחולקים לציבור האזרחים לפי עקרונות שונים. חשיבות רבה יש לחלוקה של המשאבים לפי עקרונות שהאזרחים רואים בהם עקרונות צודקים והוגנים. באמצעות סדרת מחקרים אנו מראים במאמר זה שאנשים מייחסים לאותו עקרון חלוקה מידה שונה של הוגנות, כאשר מוצגים להם "צדדים שונים של אותו המטבע": אנשים עשויים להעריך עקרון אי-שוויוני כהוגן יותר ממצב חלוקה זהה המוצג באופן שלילי (על-ידי השאלה ממי יש למנוע את אותו משאב מוגבל). תופעה זו שוחזרה עבור חלוקת משאבים מסוגים שונים רעבור עקרונות חלוקה אי-שוויוניים שונים, המבוססים על מצוינות, ותקן, יכולת, מאמץ, או צורך במשאב. לא נמצאה השפעה דומה של ההיצג עבור עקרון שוויון ההזדמנויות, שבו חלוקה של משאבים מוגבלים נעשה באמצעות הגרלה. המאמר מציע הסברים תאורטיים אפשריים להשפעת ההיצג על ההוגנות הנתפסת של עקרונות חלוקה אי-שוויוניים המוצגים צדק חלוקתי, דן במשמעויות ובחשיבות של התופעה ומציע מחקרי המשך.

סוגיות הקשורות לחלוקה צודקת של משאבים מוגבלים מעסיקות חוקרים בתחומים שונים בגן פילוסופיה ומדעי החברה. התאוריות למיידן דוגלות בשימוש בעקרונות חלוקה שונים (ראו סיוג האזרחים אצל סבג, 2001, א, 2001, ב; Sabbagh, 2002). חוקרים במדעי החברה כותנו עקרונות של צדק לחלוקת משאבים ("צדק חלוקתי" – distributive justice) בהקשרים יום-יומיים (Sabbagh, 2002; Elster, 1995). שתי גישות, הגישה הנורמטיבית של תאוריית הצדק של מילר (Miller, 1976) וגישת דיכוי העדיפות (Törnblom, 1985; Deutsch, 1992), ידונו שלושת עקרונות מרכזיים הנמצאים בשימוש בהקשר של צדק חלוקתי: הוגנות

* ד"ר איל גמלאל, המחלקה למדעי ההתנהגות, המרכז האקדמי רפין, עמק חפר.

דואר אלקטרוני: ayalg@upm.ac.il
איל פאר, בית הספר לחינוך, יאוניברסיטה העברית בירושלים.
דואר אלקטרוני: ayal.p@mail.huji.ac.il

מחקר זה בוצע בסיוע מענק מחקר של האגודה הישראלית לקרנות מחקר חינוכי לחוקרים במדעי החברה 2004–2006 שהוענק לכותב הראשון. בצינונו להודות למיכל אורדסער, יעק ארן, שמירת ימרי-פרישר, אטיב לוי, ניר קרצמן ודנה שלומי על צוהם באסוף נתונים למחקר זה.